

Кравчук І.І.

Поліський національний університет

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ОЗНАКОЮ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ ЯК ПРОЯВ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Представлена до уваги стаття присвячена дослідженню проблематики дискримінації за національною ознакою на окупованих територіях через призму обмеження права на освіту. Так, 24 лютого 2022 року збройна агресія РФ проти України поклала початок мужньої боротьби українського народу проти російських загарбників. У цих умовах Українська держава засвідчила свій цивілізований вибір як суверенної, незалежної, демократичної європейської держави, орієнтованої на загальнолюдські та європейські цінності та готової їх боронити. З моменту широкомасштабного вторгнення і дотепер Українська держава та народ перебувають у надскладних умовах. Виникла гостра гуманітарна криза в низці регіонів України, значною є кількість воєнних злочинів, порушення основоположних прав людини є повсюдним, зокрема права на освіту. В умовах дії правового режиму воєнного стану, а також з метою забезпечення ефективної діяльності військово-цивільних адміністрацій, сформованих на території України, можливим є тимчасове обмеження права на освіту, так само як і на тимчасово окупованих територіях України. Проте ведення активних бойових дій, масова евакуація мирного населення, численні руйнування закладів освіти, так звана політика «денацифікації» окупаційної влади засвідчують не просто певні обмеження вказаного права, а по суті повністю позбавляють можливості його реалізації, завдаючи тим самим непоправної шкоди організації освітнього процесу, а в деяких регіонах взагалі його унеможливають. Метою представленої до уваги статті є визначення підстав вважати обмеження права на освіту на тимчасово окупованих територіях не лише дискримінацією за національною ознакою, а й проявом геноциду українського народу. Для досягнення поставленої мети вбачається за доцільне виконати наступні завдання: визначити міжнародно-правові механізми забезпечення права на освіту; охарактеризувати національно-правову базу права на освіту; проаналізувати теоретико-правові підходи до визначення понять «дискримінація», «геноцид», давши правову оцінку діям окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях України; встановити особливості реалізації права на освіту й організації освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях України; проаналізувати підстави та порядок судового захисту права на освіту; визначити способи позасудового захисту права на освіту та шляхів удосконалення останніх.

Ключові слова: дискримінація, окупація, окуповані території, обмеження прав, геноцид, право на освіту, освітній геноцид, судовий захист, позасудовий захист.

Постановка проблеми. Від початку агресивних дій Російської Федерації (далі – РФ) проти України, тобто від 2014 року, представники окупаційної влади стали здійснювати на тимчасово окупованих територіях щодо українського населення політику, яка з початку повномасштабного вторгнення дістала офіційну назву «денацифікації». Вже з перших років незаконного перебування на українській землі окупанти впроваджували російські стандарти освіти, забороняли такі навчальні предмети, як українська мова й література, історія України, здійснювали мілітаризацію навчального процесу, що стало виразним свідченням намірів знищити українську ідентичність, національну

самобутність, позбавити українців права на самостійний розвиток.

Сумним підтвердженням саме таких намірів путінського режиму є становище в освіті окупованих від 2014-го року Кримської автономії та Донецької і Луганської областей, де заклади освіти повністю переведені на російські стандарти освіти або на освітні стандарти окупованих територій з відповідним забезпеченням навчальними матеріалами. Внаслідок такої політики на початок 2021–2022 навчального року на цих територіях предмети українознавчого циклу були ліквідовані, а українська мова доступна для вивчення менше, ніж 0,01% від загальної кількості учнів

[1]. Навчальні заклади на цих територіях використовуються окупантами для створення атмосфери нетерпимості та ізоляції, для підтримки конфлікту між певними спільнотами, для обмеження культурного розмаїття, позбавлення людей академічних свобод і права на свободу асоціацій.

Цей доволі сумний перелік можна продовжити непоодинокими випадками застосування насильства до українських освітян з боку окупаційної влади на новоокупованих російськими військами територіях, де педагогів звинувачують у націоналізмі, пропаганді «неправдивої» історії тощо. Щоб змусити українських вчителів працювати за російськими стандартами, окупанти примусово відправляють педагогів на «курси підвищення кваліфікації» до росії чи до Криму, окупованих частин Донецької і Луганської областей, непоодинокими є випадки жорстоких репресій щодо педагогів, застосування тортур та викрадення.

Поставивши на меті цілеспрямоване витіснення української національної свідомості, окупанти вдаються до грубого порушення права на здобуття освіти згідно з національними традиціями нашого народу, закріпленого не лише на національному, а й на міжнародному рівнях, що і визначає актуальність представленого до уваги наукового доробку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сутності категорії дискримінації як явища правової дійсності, протидії останній, порушувалася у багатьох наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: М. Абдулаєва, М. Афанасєєва, О. Бачинської, С. Боднар, О. Буткевича, О. Васильченко, Д. Воєводіна, Н. Волкова, М. Грицишина, О. Дашковської, Б. Дутчак, В. Лісіцина, З. Равлінко, І. Янковець та інших. Окрім вказаних наукових праць важливе значення для розуміння дискримінації як правового явища мають норми вітчизняного та міжнародного законодавства, матеріали справ міжнародних судів.

Мета представленого до уваги наукового доробку полягає у визначенні підстав вважати обмеження права на освіту на тимчасово окупованих територіях не лише дискримінацією за національною ознакою, а й проявом геноциду українського народу. Для досягнення поставленої мети вбачається за доцільне виконати наступні завдання: визначити міжнародно-правові механізми забезпечення права на освіту; охарактеризувати національно-правову базу права на освіту; проаналізувати теоретико-правові підходи до визначення понять «дискримінація», «геноцид»,

давши правову оцінку діям окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях України; встановити особливості реалізації права на освіту й організації освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях України; проаналізувати підстави та порядок судового захисту права на освіту; визначити способи позасудового захисту права на освіту та шляхів удосконалення останніх.

Виклад основного матеріалу. Порушення територіальної цілісності України у 2014 році, окупація Криму, триваючий воєнний конфлікт на території Донецької та Луганської областей, повномасштабне вторгнення збройних сил рф 24 лютого 2022 року – змусили чимало сімей із дітьми покинути місце свого постійного проживання. У більшості випадків вимушеними внутрішніми переселенцями або біженцями стали цілі сім'ї та матері з дітьми, що створило проблему реалізації та захисту прав останніх, зокрема права на освіту. Це ж стосується і тих сімей з дітьми, які не змогли залишити свої домівки, чи то своїх близьких, які потребували сторонньої допомоги чи з інших причин залишилися в окупації. Саме остання категорія українців на сьогоднішній день найбільше потерпає від збройної агресії сусідньої держави, що, передусім, проявляється у порушенні їхнього права на освіту, яке було закріплено як на міжнародному, так і на національному рівнях і має відповідно забезпечуватися і бути відновленим у разі порушення, що ми сьогодні, на жаль, і спостерігаємо.

На міжнародному рівні першим нормативно-правовим документом, що гарантує право на освіту, стала Загальна декларація прав людини (далі – Декларація), у статті 26 якої вказується, що кожна людина має право на безоплатну початкову й загальну освіту. Такі ж положення містяться й у Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права, згідно з яким держави, що ратифікували його положення, визнають право кожної людини на освіту й погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особистості та усвідомлення її гідності, зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод [3].

Подібні правові норми містяться також і в інших міжнародних договорах, наприклад, в статті 2 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зазначено, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту [4]. Окремо хотілося б виділити і Конвенцію про права дитини, в якій закріплено

саме право на освіту дитини та заходи щодо його реалізації [5]. Також окремої уваги заслуговує Європейська соціальна хартія.

Варто зауважити, що будь-які обмеження права людини на освіту через її певні ознаки, наприклад, расу, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, економічне становище тощо, кваліфікуються як дискримінація згідно Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти [7].

Серед числа відомих і досить вагомих міжнародних документів, які застосовуються під час часткової або повної окупації, є Женевська конвенція про захист цивільного населення. Відповідно до статті 3 Конвенції дискримінація на будь-якій підставі до осіб, які не беруть активної участі в бойових діях, заборонена [8]. Окремо варто згадати й статтю 50, де зазначено, що окупаційна держава повинна у співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту [8].

Однак, з болючого досвіду окупованих територій ми можемо зробити однозначний висновок, що для країни-агресора, точніше країни спонсора тероризму, не існує жодних міжнародних нормативно-правових норм, яких би вона додержувалася в умовах ведення цієї несправедливої війни, від якої страждають усі верстви населення, особливо – діти та молодь. Останні не мають змоги реалізувати своє право на освіту, закріплене не лише на рівні національного, а й міжнародного законодавства, що, на нашу думку, має стати вагомим доказом під час створення Міжнародного трибуналу над рф.

Дискримінація – доволі складне і водночас чітко неокреслене явище, яке часто ґрунтується на стереотипах та упередженнях людей або соціальних груп, іноді навіть несвідомо [9]. Людина може бути піддана дискримінації через її вік, інвалідність, расу, колір шкіри, стать, громадянство, мову, релігію, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження й інші ознаки. Можна виділити такі елементи поняття «дискримінація»: відмінне ставлення будь-якого прояву; негативний характер; завдано шкоду суб'єктові; значуща ознака (тобто ця ознака в конкретній ситуації виступає дискримінаційною) та відсутність суспільно необхідної мети [10, с. 96].

Якщо наразі вести мову з приводу того чи можна визнавати дії окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях України як дискримінація за національною ознакою через при-

зму обмеження права на освіту, то, враховуючи характер цих дій, – це не освітня дискримінація, а справжній освітній геноцид, який є проявом геноциду українського народу. У цьому питанні дуже влучна думка освітнього омбудсмана України С.І. Горбачова: «Адже те, що відбувається на окупованих територіях, назвати інакше не можна. Знищення підручників, руйнування шкіл, тиск, залякування вчителів, викрадення, арешти – це все наша реальність» [12]. До того ж, він виступає за те, щоб термін «освітній геноцид» був внесений до міжнародного законодавства.

У розрізі викладеного вище, вважаємо цілком логічним звернути увагу власне на визначення поняття «геноцид», яке вперше застосував польський правник Рафаель Лемкін у 1944 році в книзі *Axis Rule in Occupied Europe* («Правління держав «Вісі» в окупованій Європі»). В межах міжнародного права геноцид визнали злочином 1946 року на Генеральній асамблеї ООН, зазначивши, що це будь-які дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу [13].

Проблематичність визначення чіткого наміру – одна з причин, чому концепцію геноциду тяжко застосувати для покарання винних. Останні мають заявити про те, що треба знищити саме цю конкретну групу, націю. Натомість кількість жертв для визнання геноцидом немає значення.

Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього визначає геноцид як будь-які з наступних дій, здійснені з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: 1) вбивство; 2) нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень; 3) навмисне створення життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення; 4) дії, розраховані на унеможливлення народження дітей; 5) насильницька передача дітей цієї групи іншій [14].

Спеціальною ознакою геноциду у всіх його п'яти формах є мета – повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової або релігійної групи шляхом вчинення щодо них конкретних дискримінаційних дій. Останні можуть виражатися у позбавленні громадян певної групи можливості повністю використовувати свої права і свободи. Саме такі дискримінаційні дії проводяться окупаційними адміністраціями на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, частини Запорізької та Херсонської областей. Враховуючи характер цих дій, намір і методи їх проведення у нас не залишається жод-

них сумнівів щодо визначення останніх геноцидом українського народу – освітнім геноцидом.

Згідно з ч. 12 ст. 7 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території, у населених пунктах на лінії зіткнення, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету з наданням місць у гуртожитках на час навчання [15].

Зокрема через те, що українські громади перебували або перебувають під російською окупацією різний проміжок часу та в різних умовах, освітній процес проводився або проводиться за такими сценаріями: 1) заклади освіти продовжують працювати за українськими стандартами та програмами у дистанційному режимі; 2) окупаційна влада встановлює освітній процес за російськими стандартами; 3) освітній процес взагалі не відбувається [16, с. 2].

Якщо говорити про освітній процес за російськими стандартами, то знищення української ідентичності й створення «універсального російського громадянина» є його основною метою, а зміст спрямовано на просування тези про штучність української нації та «українців як частини російської нації» та на так звану «денацифікацію», що має ознаки справжнього геноциду [1].

Але це не єдиний злочин, вчинений російськими військами. За період повномасштабного вторгнення, згідно з офіційними повідомленнями, Росія здійснила шість видів серйозних порушень міжнародного гуманітарного права: вбивства і каліцтва дітей; згвалтування та інші форми сексуального насильства проти дітей; напади на школи, лікарні та захищених осіб, які пов'язані з ними; викрадення дітей; відмова в доступі до гуманітарної допомоги, вербування або використання дітей у збройних силах та групах [17, с. 13].

Українських вчителів звинувачують у націоналізмі, пропаганді «неправдивої історії». Щоб змусити вчителів працювати за російськими стандартами, окупаційна влада примусово відправляє педагогів на «курси підвищення кваліфікації» до Росії чи до Криму, так званих ДНР і ЛНР [18, с. 19], а у випадку незгоди залякує «педагогічним десантом» задля «денацифікації українців» [17, с. 33]. Окупаційна влада тисне на викладачів, які продовжують працювати дистанційно в українських школах, і на учнів, котрі відвідують українські школи онлайн [19, с. 18]. Окрім цього, окупанти

заміняють українські підручники на російські, аргументуючи це тим, що українська влада використовує їх для підготовки дітей до війни з Росією [1]. Хоча російська влада сама й користується підручниками для формування викривленого тлумачення історичних подій, а повернення до наративів «холодної війни» та «створення біполярного світу», на кшталт «Русский мир» – «Запад», відбувається майже у всіх навчальних дисциплінах суспільно-гуманітарного циклу [20, с. 12].

На тимчасово окупованих територіях Запорізької та Херсонської області з початком 2022/2023 навчального року було введено нові предмети: російська мова та література, історія, суспільствознавство, які вивчаються за російськими підручниками [16, с. 2].

Ще одним із способів знищити українську ідентичність є мілітаризація освіти. [18, с. 31-32]. Впровадження мілітаризації переважно здійснюється через «патріотичне виховання». Від початку 2022-2023 навчального року в навчальних закладах Криму перед початком уроків виконують гімн Росії й підіймають російський прапор, прищеплюючи такими діями повагу й любов до Росії, що є складовою «патріотичного виховання» дітей [20, с. 6].

Також варто звернути увагу на класну годину для учнів 10–11 класів, яку відповідно до статті 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду можна розцінювати як захід спрямований на вербування дітей віком до 15 років до складу національних збройних сил та вважати воєнним злочином [21].

А тепер стосовно захисту права на освіту. Судовий захист прав людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту і саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до вказаної вище статті Конституції України. До того ж, право на судовий захист передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом відправлення правосуддя.

Однак слід наголосити на тому, що судовий захист є більш затратним фінансово, ніж інші форми захисту, але водночас більш надійним. Також судова форма захисту прав і свобод людини є найбільш демократичною й максимально пристосованою до повного, усебічного й об'єктивного виявлення фактичних обставин і причин виникнення різноманітних спорів, вчинених правопорушень і встановлення істини у справах, що знаходяться на розгляді в судах [23, с. 189].

Отже, при використанні судового захисту особа має вищу ймовірність відновити порушене

право або отримати компенсацію. Окрім цього, право на судовий захист є обов'язковим складником кожного суб'єктивного права особи, яке вона може реалізувати як безпосередньо, так і через діяльність державних чи уповноважених державою органів або організацій [23, с. 187].

Право на судовий захист в суді може бути реалізовано особисто самим учасником за допомогою наданих йому процесуальних норм, або ж через його законного представника, представника. Захист прав та законних інтересів дитини здійснюється батьками, а у випадках передбачених законом, органом опіки і піклування, прокурором, судом.

Ефективність захисту права на освіту забезпечується системною діяльністю судів конституційної та загальної юрисдикції, а у разі вичерпності всіх національних механізмів – Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) [24, с. 362].

Керуючись даними статистики, скарги щодо порушення права на освіту надходять до ЄСПЛ регулярно. Втім, порівняно з іншими категоріями справ, наприклад щодо порушення права на справедливий суд (38,91%), права на свободу та особисту недоторканність (13,11%), права на життя та заборону катувань та нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (15,74%), відсоток «освітніх» справ є дуже незначним. У загальному звіті ЄСПЛ за 1959–2018 рр. вони навіть не виокремлені в спеціальну категорію, а віднесені до групи «Інші порушення» (7,11% – 1959–2018 рр.; 11,42% – 2018 р.) [25, с. 78].

Висновки. Право на освіту гарантується низкою міжнародних нормативно-правових актів, які складають основу міжнародно-правових механізмів забезпечення права на освіту. Не дивлячись на існування досить авторитетних національних механізмів забезпечення права освіти, на жаль, як було встановлено в межах даної статті, українське законодавство залишається адаптованим до умов мирного часу. Наразі в нашій державі відсутня публічна стратегія щодо того, як зберегти українську освіту на окупованих територіях та забезпечити учнів і вчителів. Відповідно останні наразі не мають можливості на реалізацію свого конституційного права на освіту. Викладене вище створює передумови проведення подальших наукових досліджень на предмет визначення можливих перспектив удосконалення законодавства щодо забезпечення реалізації права на освіту в умовах окупації.

Враховуючи характер дій окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях України щодо

реалізації населенням їхнього права на освіту, є помилковим вважати їх дискримінацією. Запропоновано визнавати їх освітнім геноцидом, що є однією із форм прояву геноциду українського народу, і безпосередньо проявляється в обмеженні права на освіту шляхом встановлення заборони спілкуватися українською мовою, навчатися за українськими освітніми програмами, вивчати історію та читати українські книжки з метою повного чи часткового знищення української ідентичності, національної самобутності, позбавлення українців права на самостійний розвиток. Внесення вказаного терміну до міжнародного законодавства є необхідним.

Якщо право на освіту порушується – є можливість звернення до суду навіть лише на підставі Конституції України. Судовий захист є більш затратним фінансово, ніж інші форми захисту, але водночас більш надійним. Ефективність останнього пов'язують в основному з тим, що він є єдиним остаточним законним засобом вирішення правового конфлікту, а рішення, які набрали законної сили, як правило, мають остаточний характер та забезпечуються державним примусом. Отже, при використанні судового захисту особа має вищу ймовірність відновити порушене право або отримати компенсацію. Ефективність захисту права на освіту забезпечується системною діяльністю судів конституційної та загальної юрисдикції, а у разі вичерпності всіх національних механізмів – Європейським судом з прав людини.

Зверненню до суду за захистом своїх порушених прав, у тому числі – права на освіту, може передувати позасудовий захист або, так звані, процедури адміністративних розглядів. Способами позасудового захисту своїх конституційних прав, так і права на освіту, є звернення громадян до адміністративних органів, уповноважених осіб та правозахисних організацій. Серед звернень громадян для захисту права на освіту особливе місце займають звернення до освітнього омбудсмена (уповноваженого з прав людини).

Зверненню до суду може передувати позасудовий захист або, так звані, процедури адміністративних розглядів. З їх допомогою можна отримати роз'яснення щодо (не)реалізації прав за окремих випадків або вирішити нескладні випадки порушення прав. Способами позасудового захисту своїх конституційних прав, у тому числі – права на освіту, є звернення громадян до адміністративних органів, уповноважених осіб та правозахисних організацій.

Список літератури:

1. Освіта без права доступу: реалізація права на освіту на особливо небезпечних територіях. Тематичний огляд. URL : <https://almenda.org/ohlyad-osvita-bez-prava-dostupu/> (дата звернення: 30.09.2022).
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права – акт, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року і набрав чинності 3 січня 1976 року. URL : http://rda.if.ua/n/vid-dil_nadzvychajnyh_sytuacij/2013/09/12/2608/view (дата звернення: 30.09.2022).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права – акт, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року і набрав чинності 3 січня 1976 року. URL : http://rda.if.ua/n/vid-dil_nadzvychajnyh_sytuacij/2013/09/12/2608/view (дата звернення: 30.09.2022).
4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 01.10.2022).
5. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 р. URL: https://docs.dtki.ua/doc/995_174 (дата звернення: 01.10.2022).
6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 02.10.2022).
7. Discrimination and Intolerance. URL: <https://www.coe.int/en/web/compass/discrimination-and-intolerance> (дата звернення: 16.10.2022).
8. Равлінко З. П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2016. 201 с.
9. Навчання в окупації: чи є шанс здобути українську освіту дітям на окупованих територіях. URL: <https://zmina.ua/event/navchannya-v-okupacziyi-chy-ye-shans-otrymaty-ukrayinsku-osvitu-dityam-na-okupovanyh-terytoriyah/> (дата звернення: 11.10.2022).
10. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 09.12.1948 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00YNNB9C82&abz=1PSKN> (дата звернення: 02.11.2022).
11. Що таке геноцид згідно з конвенцією ООН? URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/un-definition-and-explanation-of-the-crime-of-genocide/6527514.html> (дата звернення: 02.11.2022).
12. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1207-VII від 15.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 15.10.2022).
13. Назаренко Ю., Когут І., Жерьобкіна Т. «Освіта на окупованих територіях України (24 лютого – 30 квітня 2022)». URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-na-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny-24-lyutogo-30-kvitnya-2022/> (дата звернення: 02.11.2022).
14. Потапова В., Суляліна М., Клименко А. Аналітичний огляд «Сто днів зруйнованого дитинства». URL: <https://almenda.org/analitichnij-zvit-sto-dniv-zrujnovanogo-ditinstva/> (дата звернення: 06.11.2022).
15. Мовчан С., Суляліна М., Галай А. Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014-2019 рр.). URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Osvita_02.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
16. Потапова В., Суляліна М., Охредько О. Моніторинговий звіт «Універсальний солдат» (серпень 2022 року). URL: <https://almenda.org/zvit-universalnij-soldat-abo-osvita-yak-znaryaddya-rosii-serpen/> (дата звернення: 13.11.2022).
17. Потапова В., Суляліна М., Охредько О. Моніторинговий звіт «Універсальний солдат» (вересень 2022 року). URL: <https://almenda.org/zvit-universalnij-soldat-abo-osvita-yak-znaryaddya-rosii-veresen/> (дата звернення: 19.11.2022).
18. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 27.11.2022).
19. Чорна С. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №8. С. 186-190.
20. Мельничук О. Ф. Конституційно-правове забезпечення права на освіту в Україні в контексті європейського досвіду : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Національна Академія наук України Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2015. 459 с.
21. Коваль Т. В. Рішення Європейського суду з прав людини у справах щодо порушення права на освіту: загальна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 58. Том 1. С. 77-80.

Kravchuk I.I. DISCRIMINATION BY NATIONAL SIGN IN THE OCCUPIED TERRITORIES THROUGH THE PRISM OF LIMITING THE RIGHT TO EDUCATION AS A MANIFESTATION OF THE GENOCIDE OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The presented article is devoted to the study of the problem of discrimination on the basis of nationality in the occupied territories through the prism of limiting the right to education. Thus, on February 24, 2022, the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine marked the beginning of the courageous struggle of the Ukrainian people against the Russian invaders. Under these conditions, the Ukrainian state proved its civilized choice as a sovereign, independent, democratic European state, oriented towards universal and European values and ready to defend them. From the moment of the large-scale invasion until now, the Ukrainian state and people are in extremely difficult conditions. An acute humanitarian crisis has arisen in a number of regions of Ukraine, the number of war crimes is significant, the violation of basic human rights is widespread, in particular the right to education. In the conditions of the legal regime of martial law, as well as in order to ensure the effective operation of the military-civilian administrations formed on the territory of Ukraine, it is possible to temporarily limit the right to education, as well as in the temporarily occupied territories of Ukraine. However, the conduct of active hostilities, the mass evacuation of the civilian population, numerous destructions of educational institutions, the so-called policy of "denazification" of the occupation authorities testify not only to certain limitations of the specified right, but in fact completely deprive the possibility of its implementation, thus causing irreparable damage to the organization of the educational process, and in some regions it is completely impossible. The purpose of the presented article is to determine the grounds for considering the restriction of the right to education in the temporarily occupied territories not only as discrimination on the basis of nationality, but also as a manifestation of the genocide of the Ukrainian people. In order to achieve the set goal, it is considered expedient to perform the following tasks: to determine the international legal mechanisms for ensuring the right to education; characterize the national legal basis of the right to education; to analyze the theoretical and legal approaches to the definition of the concepts of "discrimination", "genocide", giving a legal assessment of the actions of the occupation authorities in the temporarily occupied territories of Ukraine; to establish the specifics of the realization of the right to education and the organization of the educational process in the temporarily occupied territories of Ukraine; analyze the grounds and procedure for judicial protection of the right to education; to determine methods of out-of-court protection of the right to education and ways to improve the latter.

Key words: *discrimination, occupation, occupied territories, restriction of rights, genocide, right to education, educational genocid, judicial protection, extrajudicial protection.*